

Сімона Вілар входить до числа найкращих сучасних авторів. Пише в жанрі слов'янського фентезі, історичного та пригодницького романів. Її твори популярні не тільки в Україні, а й за її межами. Щорічно вони потрапляють до «Золотої п'ятірки Клубу». Письменниця очолила ТОП-10 найуспішніших авторів України.

Давня Русь, IX століття. Впевнено й жорстоко правлять варязькі князі Аскольд і Дир, але наближається епоха нових правителів. І ось уже сіє смуту серед племен на Дніпрі загадковий Торір, таємно засланий до стольного граду за велінням новгородського князя Олега, прозваного Вішим. Помічники Торіра — волхви Перуна — поливають брудом славні імена тутешніх владик, славлячи мудрість і велич князів новгородських. Суворий Торір не зупиниться ні перед чим, щоб виконати волю Олега й посадити на київський престол нового володаря. Несподівано шлях варягу заступає прекрасна й горда слов'янка Карина, яку він за іронією долі врятував від смерті... Підступи ворогів і зрада друзів, небезпеки і битви, боротьба за владу, лід і полум'я — хоробра слов'янська діва і холодний скандинавський воїн зійдуться в протистоянні і падуть, переможені любов'ю...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-4335-4

9 786171 124335 4

СІМОНА
ВІЛАР

ЧУЖИНЕЦЬ

СІМОНА
ВІЛАР

ЧУЖИНЕЦЬ

КЛУБ
ОМЕЖЕНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

СИМОНА
БИЛАР

СИМОНА
БІЛАР

Чужинець

УДК 821.161.2
В44

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Вилар С. Чужак / Симона Вилар. — Харьков:
Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга», 2012. — 512 с.

Переклад з російської *Володимира Верховеня*

Ілюстрація на обкладинці *Романа Ногіна*

Шрифтове оформлення *Сергія Ткачова*

ISBN 978-617-12-4335-4

© Гавриленко Н. Г., 2017
© Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», видання
українською мовою, 2018
© Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», переклад
та художнє оформлення, 2018

ПРЕДМОВА

Дія роману Сімони Вілар «Чужинець» відбувається наприкінці IX століття — то був час, коли зароджувалась наша державність, час, про який у літописі мовиться: «звідки почалась Руська земля». І хоча ця епоха надзвичайно важлива для становлення всіх трьох східнослов'янських народів, на жаль, про неї відомостей зовсім обмаль. Та й те, що нам відомо, належить радше до царини легенд, аніж справжньої історичної дійсності. Проте талант письменника в тому й полягає, щоб вдихнути життя навіть у той неймовірно далекий від нас світ. І книжка вводить читача в атмосферу покликаного до життя минулого — воно насичене звуками, запахами, барвами і людськими переживаннями.

Сімона Вілар змальовує Давню Русь такою, якою її народжує творча уява письменниці. Цей світ напрочуд гарний, привабливий, але й жорстокий — людські бажання, саме життя в ньому знецінені. Величезна Русь ще тільки-но починається, її племена роздроблені й живуть кожне власним життям, за своєю правдою. Що їх об'єднує? В основному віра у спільних богів. Але якщо в глушині, де ще сильні родові пережитки, більше шанують прабатька Рода, то там, де князі спираються на силу оружних загонів — дружин, уже звеличено захисника воїнів і князів Перуна, а де ведуться торги і прибирається багатство, більш шанованим стає бог торгівлі Велес.

Пригодницький роман не можна уявити собі без інтриги й динаміки сюжету, драматичного кохання та яскравих персонажів. При цьому герої давнього минулого живуть у зовсім іншій ментальності, аніж та, до якої призвичаїлись ми. Адже ми вже давно прийняли і зжилися із християнською мораллю, яка зовсім не була властива нашим язичницьким пращурам. Звідси інші погляди героїв роману на навколишній світ, інше розуміння ними вірності й кохання, кривної спорідненості й честі. Та все ж вони багато в чому зрозумілі нам, бо завжди «добро залишається добром — у минулому, майбутньому і сьогодні».

Якими були стародавні руські князі? Палали вони патріотизмом чи, як здебільшого й сьогоднішні політики та можновладці, передусім

дбали про власну вигоду? Якими були служителі старих богів — сповненими фанатизму, схильними до інтриг чи, може, свято вірили в те, що несуть у народні маси волю своїх богів? Яким було кохання в ту сувору добу, що дістала в науці визначення «воєнна демократія»? Вирішальну роль відігравали почуття конкретних людей чи на перше місце ставилися загальні справи общини? А втім, авторка звернулася до часу, коли родові відносини та племінний лад уже відходили в минуле, коли тон у суспільстві все більше задавала особистість, коли люди прагнули виділитися, піднятися, стати багатшими, значущішими.

Герої роману «Чужинець» різні й самобутні. Історичний князь Дир передусім воїн, варяг, котрий ще не позбувся на слов'янській землі тієї люті у своїй скандинавській крові, яка іноді перетворює його на берсеркера (воїна-звіра); Аскольд — старший літами, багато в чому мудріший і терплячіший; Олег — воїн-волхв, що прагне понад усе влади.

Непроста доля головної героїні роману — слов'янської дівчини Карини. Народжена в невеликому племені, гідна князівського терему красою й гордою вдачею, вона пізнала розкоші та злидні, возвеличення і приниження, щастя кохання й гіркоту самотності. Але рішуча вдача змушує її шукати ліпшої долі, і вона вирушає до Києва, сподіваючись розшукати там свого батька, славного співця Бояна. Маючи енергійний розум, сильну волю й велике самолюбство, Карина обирає стольний град як єдине місце, де людина може досягти гідного становища завдяки власним заслугам, усупереч невеликому походженню.

Ще один герой роману — варяг Торір — вовк-одинак, таємничий месник і посланець Олега Віщого. Йому доручено втертися в довір'я до київських князів, розірвати їхні угоди із союзниками і зробити все, щоб полегшити завдання Олегові домогтися влади на Дніпрі. Заради цього він готовий пожертвувати і власною безпекою та честю, і навіть життям тієї, котра його безмежно кохає.

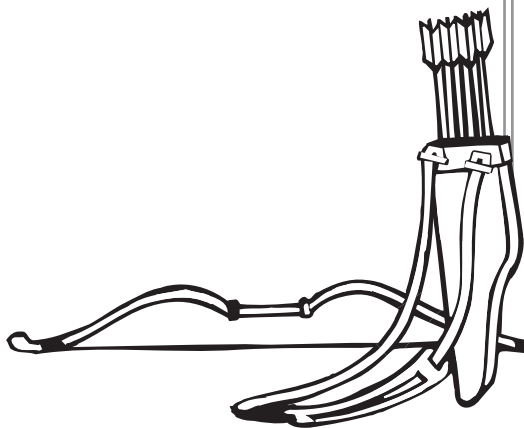
Є в романі й інші герої: поет-співець Боян, волхв Волдут, відчайдушний воїн-жартун Кудряй, вразливий і ніжний, мов дівчина, боярський синок Любомир, київська співунка Біляна... Усі вони органічно вписуються в колоритний і самобутній світ Давньої Русі, в його складну ментальність і сувору дійсність.

Роман «Чужинець» — це книжка про час і про людей. Вона гостросюжетна й пізнавальна одночасно, адже долі людські вершаться в ній на тлі реалій такої далекої давнини.

ΠΡΟΔΟΓ

сноок першим відчув: сталося щось непередбачуване.

Ще хвильку тому він із княжичами завзято стинав дерев'яною зброєю кропив'яні хащі біля гостроколу, та раптом завмер, прикипів до місця, немов до чогось дослухаючись.

Невдовзі й наставник Бьоргульф, зачувши недобре, сердито цитькнув на галасливих дітлахів. А й справді, щось відбувалося: заметушилася сторожа на заборолах¹ фортеці, забігали воїни-руоси, залунали закличні вигуки. І одразу ж хрипко засурмив ріг — тривога!

На верхній галереї терему, де маленька Мила бавилась лялькою, з'явилася занепокоєна княгиня.

— Що се за гвалт, Бьоргульфе?

Але старий воїн уже поспішав на стіну. На ходу кинув через плече:

— Забирай дітей, вельможна пані! Та хутчіш!

Відколи це він посмів наказувати дружині Хорива Київського?

Проте горда княгиня не виказала свого обурення. Підхопивши на руки Милу, заходилася скликати синів. Гукнула й Ясноока — та де там! Нехай княжичі ховаються за жіночими подоломи, а він, Ясноок, син вікінга! Його місце на заборолах фортеці — там, де й належить бути воїнам. Не звертаючи уваги на окрик княгині,

¹ *Заборола* — захищені галереї на фортечній стіні. (Тут і далі прим. авт., якщо не зазначено інше.)

хлопчина, розмахуючи дерев'яним топірцем, помчав за Бьоргульфом.

Звуки рогу продовжували тривожно пронизувати тишу спекотливого полудня. Звідусіль поспішали воїни-руоси, нашвидку застібаючи шоломи, підв'язували поручі, зручніше перехоплюючи зброю. Ясноока грубо штовхали. Хтось гримнув, щоб забирався геть і сховався за запорами. Але хлопчик, чіпляючись за поручень сходнів і протискуючись між чоловіками, все ж видерся на майданчик оглядової вежі над ворітьми.

Та його помітили й тут.

— Заберіть геть Егільсона! Чому щеня плутається під ногами?

Проте Ясноок мов кліщами уп'явся в поручень на майданчику і раптом заволав:

— Мама... Там моя мама!

Він уже бачив її: без шолома, зі світлим волоссям, що маяло на вітрі. Кінь її мчав учвал і з розгону влетів у воду — туди, де був брід через річку Стугну, на підступах до фортеці Вітхольм.

Воїни, що з'юрмилися вгорі, загукали, підбадьорюючи вершницю. Певна річ: відважна дружина ватажка Егіля не гнатиме верхи без причини, мов навіжена. Разом із кількома воїнами вона втікала від ворога, і хоча переслідувачів ще не було видно, та з боку бору за Стугною вже долітав гомін і чувся глухий тупіт копит близької гонитви.

Що б це могло бути? Хто насмілився напасти на воїнів, які служать київському князю Хориву?¹

Тим часом утікачі, спінуючи води Стугни, проминули брід і, безжально шмагаючи коней, поспішили на дорогу, що вела вгору до Вітхольма. І зараз же на протилежному березі показалися переслідувачі. Все нові й нові вершники виринали із заростей. Попереду, люто горлаючи, щодуху скакав воїн у шоломі із золоченими рогами, і у Вітхольмі його одразу впізнали.

¹ Відомі імена трьох князів-засновників Києва — Кий, Щек, Хорив. Авторка взяла на себе сміливість зробити ці імена династичними в роду київських князів. Так, чоловік однієї з героїнь роману, князь Хорив, не є тим легендарним засновником, про котрого оповідає «Повість минулих літ», а просто зображений як один з його нащадків.

— Оскальд! Вичекав слушного часу в Києві, Рюриків пес...

— А ондечки й кияни з ним. Боярин Гур'ян зі своїми людьми... І Вавила з дружиною. Хай згинуть ці зрадники в обіймах крижаної Хелі!..¹

— Що ж, схоже, матимемо насолоду від славної пісні списів!² — майже весело мовив хтось. — Покажемо ж цим киянам, що не дарма ми їли хліб Хорива Київського!

Ясноок не слухав. Його охопила тривога. Де ж батько — сильний і відважний ярл³ Егіль? Як він допустив, щоб ці люди напали на матусю?

Одначе, хоч як пильно хлопчик вдивлявся в обличчя вершників, що наближалися до фортеці, батька серед них він не помітив.

Погоня наспівала, хоча втікачі вже прогуркотили божевільним чвалом по першому з містків через рови, що оточували Вітхольм. Один із супутників дружини ярла, вистрибнувши на ходу із сідла, перерубав мотуззя, і місток злетів угору під вагою вантажу, миттю перетворившись на заслону. Кінь не сповільнив бігу й помчав за іншими, тож спішеному воїнові не лишалося нічого іншого, як кинутися до залишків зрубаних на підступах до фортеці сосен — він сподівався у такий спосіб дістатися до найближчих заростей, а відтак сховатися в лісі.

Проте хтось із переслідувачів пустив безжальну стрілу, що наздогнала воїна, — і той упав сторч, покотившись по схилу просто в одну із ям-пасток.

Вітхольм — колодяна цитадель північних найманців князя Хорива — стояв на пагорбі й був непогано укріплений. На крутих схилах та підступах до стін приховано чимало ям-пасток із загостреними кілками на дні, влаштованих для того, щоб кіннотники не могли упритул наблизитися до фортеці. Три ряди ровів із міст-

¹ *Хель* — у скандинавів володарка потойбічного світу, крижаного пекла *Хельгейму* (названого за іменем цієї великанші), хтонічне чудовисько із гниючими ногами.

² *Пісня списів* — битва. Такі поетичні метафори, що мають назву кенінги, часто вживалися в мові скандинавів.

³ *Ярл* — (букв. шляхетний) скандинавський вельможа, за станом рівний бояринові у слов'янських племен.

ками, які будь-якої миті могли перетворитися на заслони, утворювали наступну лінію укріплень. Дорогою втікачі встигли перерубати мотузки, що утримували ще два містки, — і шоразу сміливцям доводилося платити життям за кілька виграних хвилин.

Нарешті й переслідувачі змушені були стримати коней. До них ще не могли долетіти стріли, пущені зі стін кріпості, та заслони й пастки вже почали робити свою справу. Коли остання трійця втікачів ступила на підйомний міст біля кріпосної брами, воїни на заборолах нарешті змогли полегшено зітхнути. Зарипіли канати, підіймаючи міст, сторожа навалилася на ворітниці, величезні колоди-засуви вляглися у свої пази.

Вершниця заледве не впала на руки руосів, що миттю підбігли до неї. На її щоці кривавилося садно, світлі пасма впали на обличчя, плащ був подертий, а на обтислій торс кольчuzі проступали сліди крові та кінська піна.

— Швидше! — повторювала вона, задихаючись. — Ми маємо бути готові! Оскальд не відступить. Київські бояри пообіцяли зробити його князем, тож тепер ми йому кісткою стоїмо поперек горла. Старого Хорива Оскальд сам підняв на списа... А жерці Велеса¹ прославили вбивцю...

— А де наш ярл? Вальгерд, заради всіх богів — скажи, що з Егілем?

Судом спотворила обличчя жінки. Насилу подолавши клубок у горлі, вона гордо підвела голову.

— Мій чоловік помер як герой, до останнього подиху залишаючись вірним Хориву. І валькірія вже переносить його променистим Бівростом до палаців Валгалли!²

Не гаючись, вона віддавала накази. Веліла розпалити жаркий вогонь під казанами зі смолою, віднести усі списи і дротики на стіни, а тим часом готувати кати³. Їй підкорялися, бо Вальгерд на

¹ *Велес* — язичницький бог давніх слов'ян, покровитель скотарства, торгівлі та подорожей.

² *Валькірія* — небесна діва, посланниця богів, що переносить душі воїнів-героїв; *Біврост* — райдужний міст до скандинавського раю — *Валгалли*.

³ *Кати* — важкі обрубки колод, що їх спускають на ворога зі стін під час облоги.

прізвисько Легконога була дружиною ватажка, ще й до того ж мала славу неабиякої войовниці. Вона напевно знає, що робити!

Серед загального сум'яття перед Вальгерд постав Ясноок.

— Мамо! Я буду з тобою, я повинен битися!

І зараз же повис на ній, тремтячи всім тілом і схлипуючи. Він уже зрозумів, що батько загинув, та все ще не міг повірити у страшну звістку. Його охопили страх і гіркота, він навіть забув, що дев'ятирічному вікінгові, до того ж синові ватажка, не личить поводитися, мов нетямущому глуздирю¹.

Вальгерд відкинула із синового чола пасмо волосся — такого ж золотавого, як і в неї. Гостро поглянула в сині очі, за які кияни прозвали сина княжого найманця на свій лад — Яснооком. Але зараз із уст жінки зірвалося його скандинавське ім'я — немов нагадування про те, якого він роду.

Хлопчик виструнчився.

— Так, мамо! — він дивився на неї, стримуючи сльози.

Вальгерд здавалася величною і спокійною.

— Ти не зможеш допомогти мені тут, сину. Але ти повинен повернутися до княгині Тьорд і охороняти її та княжичів.

Ясноок здогадався: вона хоче просто одіслати його — і спробував заперечити. Та Вальгерд його вже не слухала. Воїни відвертали її увагу, щось запитували, чекали наказів. Серед них хлопчик помітив Бьоргульфа — і наставник миттю прочитав німе благання в очах Ясноока.

— Тобі, Вальгерд, теж слід піти до господині, — промовив він, торкаючись плеча войовниці. — Ти маєш розповісти Тьорд про останню годину життя її чоловіка, князя Хорива Київського. Та й про себе саму варто потурбуватися — перев'язати рану і хоча б трохи передихнути перед битвою.

Шум довкола посилювався настільки, що Ясноок вже погано тямив, що відбувається. Раптом немов кулак велетня гупнув у стіну — та так, що аж здригнулася земля під ногами, а з навісів заборол посипався дерновий настил. Скрізь порохнява, голосний лемент, над киплячими казанами зі смолою клубочиться масний дим... Сходнями, зовсім поруч, скотився простромлений стрілою воїн-варяг, забився, засукав ногами, хапаючи ротом суху землю.

¹ Глуздирир — нерозумна дитина (насмішк.).

У синьому небі над головою описували темні дуги запалені стріли. Хтось волав, благаючи води; зруб, охоплений полум'ям, закидали землею.

Ясноок смикнув матір за руку, і Вальгерд нарешті зрушила з місця. Вони квапливо проминули оточені земляними валами господарські будівлі, житлові зруби, пройшли повз довгу стіну великого терему і почали спускатися до підземелля. Тут збилися тісними гурточками перелякані княгинині служниці, двірські карлики, стара мамка. Княгиня з дітьми ховалися углибині, за масивними дубовими дверима, і Вальгерд ледве достукалася до неї.

Нарешті княгиня відчинила. Бліда і перестрашена, вона брязкотіла скроневими підвісками об дороги прикраси барм і плаття.

— Вальго, ти? — скрикнула вона, побачивши войовницю. — О пресвітлі боги!.. Що ж на нас чекає?

У непроглядній пітьмі підземелля, яку майже не розсіювало світло скалки, подруги посідали на земляну лаву і заговорили стиха, схилившись одна до одної. Поява Вальгерд дещо підбадьорила княгиню Тьорд, і навіть звістку про смерть чоловікову вона сприйняла без сліз. Коли ж дізналася, що в усьому винен Оскальд, у її голосі почувалася ненависть:

— Клятий варяг!.. Чула я, що намислив він лихе, не раз говорила князю. Та ж ні, не послухав мене Хорив, тільки й мови було, що про святість гостинності. Та не ті нині часи, щоб усякого вовка радо приймати...

— Варягів і жерці Велеса підтримали, — тихо мовила Вальгерд.

— Чи ба! Змієві служать і самі стали як ті змії, — спалахнула княгиня.

Ясноок уместився у протилежному кутку біля княжичів і Мили. Спочатку він прислухався до жіночої перемови, але княжичі термосили, допитувалися, що там, нагорі. Старший, одноліток Ясноока, раз по раз хапався за дерев'яного меча. Молодший, названий на честь батька Хоривом, навпаки — шморгав носом, розпускав нюні. Маленька княжна Мила, вся у світлих кучериках, з родимкою в куточку губ, спершу заусміхалася, радіючи приходів Ясноока, але, помітивши сльози в братових очах, і со-

бі запхінькала. Ясноок посадовив її на коліна, почав утішати — нарешті Мила заспокоїлася.

Коли княгиня туго стягла вузол пов'язки на руці Вальгерд, воївниця підвелася й переперезала кольчугу.

— Невже ти туди? — ахнула княгиня. — А ми ж як?

— Не знаю, — зітхнула Вальгерд, не спускаючи очей із малечі. Потім вийняла із піхов кинджал і простягла княгині. — Ти дружина князя, Тьорд. Сама знаєш, що мусиш учинити, коли не буде іншої ради.

Княгиня німо заголосила, стискаючи скроні важкими від перснів пальцями. Вальгерд уже не дивилась на неї. Ступивши крок до сина, скуйовдила йому волосся. У багрянім світлі скалки мати здалася Яснооку дивовижно прекрасною, стояла, оточена сяйвом.

— Бережи княжичів, сину. Доки я не повернусь по тебе.

Вона пішла, і Ясноок подумав: чи ж побачить він матір знову? Як справжній воїн, він поставив свій дерев'яний топірець між колін, склав на гладкому держалні руки і застиг у якомусь чеканні. Топірець витесав із ясенка його батько — Егіль Вагабанд. Спершу хлопчик, як і велів звичай, дав своїй зброї свейське¹ ім'я — те, яким звали троліху, що мешкала, як оповідали, у лісах далеко на півночі. Та чомусь це звучне ім'я не пристало до топірця, і невдовзі Ясноок перейменував його на місцевий лад — Лісункою. У кожного вікінга зброя повинна мати своє наймення...

Час минав томливо. Скалка догоріла, і вуглинка із шипінням впала у цебрик із водою. Княгиня засвітила нову, потім ще одну, і ще... Вони щосили напружували слух, вловлюючи кожен звук. Від темряви і страшною напруги Ясноок не міг домислити до кінця жодної думки. Княжичі з Милою поснули на скринях із казною, тісно притулившись одне до одного. На якусь мить задрімав і він, а прокинувшись, побачив усе тих же сплячих дітей і княгиню Тьорд, що міряла кроки у підземному притулку.

Що там, на волі — день чи, може, вже місяць зійшов на небо? Чи все-таки над світом людей ще сяє сонечко — світлий Хорос, як звуть його слов'яни? У темряві однаково, лише вуглинки

¹ *Свейське* — старошведське (від *свеї* — старошведи, *Свеонія* — Швеція).

шипінням міряють час. Княгиня ж ніяк не вгамується, снує з кутка в куток та перебирає пальцями прикраси. Іноді підходить до скринь — у них привезли з Києва казну Хорива. Піднявши важке віко, княгиня дивиться на золото, думає про щось своє.

Ясноок уже встиг пригадати майже все своє коротке життя. Найбільш ранні, зовсім невиразні спогади про лодію, на якій він плив кудись разом із батьками. Обабіч увесь час простягалися береги, змінюючи свої обриси. Він лежав у хутрянному мішку поряд з матір'ю, а вона щось наспівувала неголосно. Іноді з'являвся батько, саджав сина високо на плече. Зрідка вони ненадовго зупинялися, і воїни з батьком кудись ішли. Поверталися то веселі й збуджені, то стривожені, мов чорна хмара. Тоді лодія швидко відчалювала, квапливо віддавав команди стержень, задаючи ритм гребцям, а ті дружно попарно налягали на довгі весла.

Нарешті вони прибули до багатого града Києва й залишилися тут. Та ж ні, залишився тільки Ясноок, а батько з матір'ю знову попливли надовго, і хлопчик знав куди — до великого Міклегарда¹, здобувати славу і багатство разом з іншими руосами.

Руосами — чи просто русами — їх почали називати тут, у Києві. А раніше, як і всіх, хто приходив з півночі, кликали варягами. Самі ж вони називали себе вікінгами.

Весь цей час він жив у великому теремі князя Хорива Київського разом із його дітьми, і виховували їх однаково. Коли ж батько з матір'ю повернулися, цілий місяць шуміли великі учти, а потім батько сказав, що далі вони нікуди не підуть, залишаться служити за плату старому Хориву.

Ясноок був радий, він уже встиг прижитися у Києві й здружився із княжичами. Батько і мати тепер будуть із ним — про що ще можна мріяти?

Усе почало змінюватися цієї весни, коли у Київ-град припливла лодія варяга Оскальда. Новоприбулих прийняли з великою шанобою, адже Оскальд заявив, що вирушає на південь пошукати військового щастя. Та щось не надто він поспішав устрявати в бит-

¹ *Міклегард* — так вікінги називали столицю Візантії Константинополь, у слов'ян — Царгород.

ви, зате багато часу проводив із київськими боярами та зі старшинами племені полян¹.

Це чомусь вельми тривожило ярла Егіля. І хлопчик, за прикладом батька, теж із острахом поглядав на бородатого вікінга в золоторогому шоломі. Надто ж не злюбив він молодшого брата Оскальдового рудого Дира. Дир був на шість років старший за Ясноока, а вже вважав себе улюбленцем богів і великим воїном. Ось хто не проминав нагоди посміятися над сином Вальгерд з його дерев'яною Лісункою! А якось знахабнілий Дир навіть наважився чіплятися до матері, та вже за мить котився по землі, діставши доброго стусана. Рука войовниці була по чоловічому важкою. Ясноок пам'ятає, як він тоді зміг досхочу посміятися!

Та невдовзі сталося щось зовсім несподіване. Ясноока з княжичами і княгинєю Тьорд серед ночі непомітно вивезли із Києва, наказавши скакати таємними стежками до Вітхольма — кріпості, яку збудував ярл Егіль на річці Стугні. За її надійними стінами вони і жили до сьогодні.

Від спогадів Ясноока відволік голосок Мили, яка саме прокинулася. За нею пробудилися й княжичі. Хорив вередливо запросив їсти, і Ясноок теж відчув голод. Скільки ж вони сидять тут у п'яній?

Княгиня нарізала хліба, намастила густим медом, розлила по чашах солодкуватий квас із глечика. Попоївши, діти пожвавішали, навіть здійняли грайливу метушню. Тьорд була прикрикнула на них, та раптом застигла, притиснувши руки до грудей і вся перетворившись на слух.

Тепер і Ясноок розрізняв звуки. Зовні долинали шум, гамір, грізний гуркіт. За дверима почувся жіночий вереск і плач. Княгиня тужливо скрикнула, піднесла руку до рота, закусивши кісточку пальців. У двері загрюкали і — хвала богам! — пролунав голос Вальгерд:

— Тьорд, одчиняй! Це я!

Ясноок першим кинувся до отвору. Звідки й сили взялися відсунути важкий засув! Двері одчинилися, і він насилу встиг

¹ *Поляни* — слов'янське плем'я, що жило на берегах Дніпра та в пониззях Десни.

підхопити матір, яка, здавалося, от-от упаде. Вальгерд ледве трималася на ногах, притискаючи руку до боку, звідки крізь вічка кольчуги просочувалася кров.

— Ходімо!.. — покликала вона.

— А ми? А я?.. — вигукнула княгиня.

Вальгерд поглянула на неї, немов не впізнаючи.

— Що ж, і ви...

Враз княгиня заметушилася.

— А як же казна? — майже змолилася вона. — Золото, срібло? Допоможи мені, Вальго!

Струснувши головою, Вальгерд повторила:

— Ходімо. Але пам'ятай: на все воля богів. Тут я нічого не можу пообіцяти...

Шум і крики хвилиєю вихлюпнулися з-за її спини, а за ними густі, гострі запахи — диму й крові. Вальгерд ступила крок уперед, тягнучи за собою за руку сина. Княгиня якусь мить вагалася, та враз підхопила на руки Милу, гукнула синів і поспішила услід.

Прохід був оповитий сизим димом. Десь верескнула жінка. З-поза рогу раптом вискочив воїн, замахнувся мечем, та Вальгерд вправно відбила випад, миттєво завдала удару у відповідь. Її клинок прохромив нападникові груди. Войовниця переступила через тіло, що сповзало долу.

— Хутчіше, сюди!

Вони завернули за ріг терему. Навколо палали будівлі, земля була слизькою від крові, повсюди валялися мертві тіла. Гуркіт, вигуки, брязкіт заліза. Пекельним жаром пахнуло в обличчя.

Вальгерд ішла з мечем наготові, другою рукою стискаючи зап'ясток сина. Серед диму і пороку несподівано виник Бьоргульф, і войовниця наказала йому допомогти княгині з дітьми. Старий воїн підхопив на руки меншого, Хорива, старший княжич біг слідом, ухопившись за вікінгів пояс.

Вальгерд простувала швидко, не оглядаючись, туди, де крізь дим проступали будівлі, яких ще не сягнуло полум'я. Ось і ганок. Звідси сходні вели у верхнє житло, де простяглася галерея на стовпах-опорах. Княгиня верескнула, помітивши язика полум'я, та Вальгерд рухалася рішуче, так, ніби достеменно знала, куди слід прямувати.

Тепер і Ясноок здогадався, що мати веде їх до клітей позаду спалень дружинницького помешкання, які майже не пошкодив вогонь. А позаду все палало — і дерев'яні вежі кріпості, і високий дах ґридниці¹, і заборона з майданчиками для сторожі.

Усе пливло в диму, немов у страшному сні, від якого немає пробудження. Ясноок машинально стискав у руці свою дерев'яну Лісунку — іншої зброї не мав, а з нею все ж почувався надійніше. Та йому й на думку не спало скористатися нею, коли на них знову напали у вузькому переході. Проте мати і Бьоргульф, ставши пліч-о-пліч, відбилися й цього разу. Перелякана на смерть княгиня голосила так, що Вальгерд довелося затиснути їй рота, забруднивши щоки Тьорд кров'ю і сажею.

— Мовчи! Відходити треба тихо.

Вони вже майже проминули довгий перехід, коли позаду пролунали люті вигуки, брязкіт зброї. І нестямний крик княгині. Вальгерд, яка вже стояла на східцях, завмерла, не відпускаючи синову руку, і глухо застогнала. Вона не хотіла оглядатися, не хотіла нічого знати про цю нову небезпеку, тому що сили воївниці вичерпувались.

Ясноок усе ж озирнувся назад. Проходом наближалися незнайомі варяги. Хтось ухопив княгиню і поволік, вона відчайдушно відбивалася, несамовито скрикуючи. Маленьку Милу віджбурнули до стіни, і дівчинка з плачем поповзла, все ще притискаючи до себе ляльку. Старий Бьоргульф шалено рубався одразу з двома воїнами. Обидва княжичі також опинилися в руках ворогів, та старший зараз же вчепився зубами в руку воїна, що роздирав парчу на княгині.

Яснооку все обірвалося всередині, коли розлючений варяг обрушив на княжича секиру і його приятель по дитячих забавах упав під ворожими чобітьми. Що сталося з молодшим із братів, він уже не бачив. Бьоргульф широкою спиною заступив прохід. В одній руці він тримав меч, у другій величезну булаву із шипами, що невідомо звідки в нього взялася. Старий варяг ярла Егіля бився, як кращий із синів бога війни Одина.

— Вальгерд, утікай!.. — долетів із виру сутички його звіриний рик.

¹ *ґридниця* — просторе приміщення для бенкетів та зібрань дружини.

Войовниця на якийсь час залякла на місці, немов заціпенівши. Усе навколо огортав дим.

— Треба йти!.. — чи то скрикнула, чи то простогнала вона.

Тепер вона знов тягла сина за собою, і він ледве встигав за нею, спотикаючись і падаючи. Його нудило, перед очима пливли кола, їдкий дим роздирав легені.

Несподівано дим порідшав. Мати штовхнула якісь двері. За-мкнуто. Вона штовхнула сильніше і голосно вилаялась. Але хлопчик бачив, що вона ледь не плаче. Ще удар плечем, ще один... Вальгерд застогнала, хапаючись за бік.

«Скільки крові!» — охнув Ясноок, кидаючись, щоб підтримати її.

— Мамо! Мамо!..

Тепер настала його черга. Схопивши матір за лікоть, він щосили потягнув її за собою до дальньої кліті, де зберігався челядницький одяг.

— Сюди!..

Маленьке, зроблене з колод приміщення, уздовж стін дебелі скрині, покриті бараницями. Угорі, під даховим скатом, підсліпувате віконце. Ясноок знав, що за ним тягнеться дощатий дах бічної галерейки, прилеглої до кріпосної стіни, а там, за стіною, — пологий спуск до лісу, що розкинувся за Вітхольмом. Колись вони з княжичами гралися тут і навіть потайки вибиралися з фортеці. Ото був переполох, коли спохопилися, що їх нема!

Усе це Ясноок говорив матері на ходу, коли, відкинувши непотрібну Лісунку, почав дертися до віконця. В'юном протиснувся назовні і, вже лежачи на дашку галерейки, простягнув до матері руки. І похолов.

Вікнина була занадто мала для неї.

Ясноок заплакав, повторюючи крізь сльози:

— Піднімайся нагору, мамо, у нас вийде!

Вальгерд стояла внизу, притискаючи долоню до рани у боці, і дивилася на нього з напівусміхом. Нарешті вона знайшла в собі сили промовити:

— Утікай, сину. Але пам'ятай, хто ти. Пам'ятай про свій рід. І доки ти живий — живі й ми з батьком.

Та він уже почав протискуватися назад. Вальгерд виштовхувала його, наказувала. А потім він злякався і шарпнувся убік, коли за спиною матері пролунали кроки, почувлися голоси. Ясноок утиснувся в нагрітій сонцем дах.

І сам вилаяв себе за страхопудливість. Підповз до віконця.

Тепер він знову бачив матір. Вона стояла спиною до вікна, витягнувши вперед руку з мечем, а навпроти неї — не хто інший, як сам золоторогий Оскальд. Вони про щось говорили, та хлопчик, розгубившись, не розібрав слів. Потім... Короткий брязкіт мечів — і мати похитнулася, випустивши зброю. Оскальд навис над нею, його бородате обличчя з холодними світлими очима залишалося байдужим.

— Добий, коли в тобі є хоч крапля честі, Гнойовик! — прохрипіла, захлинаючись кров'ю, Вальгерд.

Ноги вже не тримали її, і вона почала посуватися долу, тримаючись обома руками за шию. Вальгерд говорила північною мовою — тією, яку Ясноок, живучи в Києві, вже погано пам'ятав. Проте головне він зрозумів і трохи не скрикнув, та горло немов щось здушило.

Знову кроки, і поряд з Оскальдом, ледве не зіткнувшись із ним, постав ще один варяг. Високий, тонкий станом, із закритим мечем у руках. Личина шолома приховувала верхню частину його обличчя. Побачивши поранену войовницю, він розреготався:

— О, та це ж омела золота¹, сама Вальгерд Легконога!

— Наскільки я пам'ятаю, вона була тобі до сподоби, брате, — байдуже кинув Оскальд. — Ось ти й добий її.

Він обернувся і вийшов.

Ясноок бачив, як молодший варяг зняв шолома, і він одразу впізнав ненависне худорляве обличчя Дира. Руді кучерики волосся прилипли до його розпашілого чола, він хижо посміхався.

— Звісно, доб'ю, присягаюся Валгаллою. Але спершу...

Чіпляючись за стіну, Вальгерд сповзала на підлогу, спливаючи кров'ю, та Дир підхопив її. Жінка була вищою на зріст, і мала

¹ Омела золота — дуже гарна жінка, вродливиця (кенінг).

неабияку силу, але зараз Дир легко зламав її опір і шпурнув на скрині. Кілька хвилин він височів над нею, квапливо розпускаючи очкур на шкуряних ногавицях.

Шия Вальгерд була в крові, золоте волосся також злиплося від крові. Підвівшись з останніх сил, вона зробила одчайдушну спробу відштовхнути насильника ногою, та Дир лише розсміявся. Задерши їй кольчугу і шкуряну підкольчужницю, він заголив живіт і стегна жінки, один бік у якої чорнів запеченою кров'ю. Ривком, зірвавши із жертви решту одягу, він одним рухом розсунув її ноги і навалився згори.

Ясноок дивився широко розкритими очима. Бачив, як Дир брутально гвалтує матір, щось вигукуючи — образливе, зле. Бачив її білу й закривавлену кисть руки, що хапала Диру за коротку руду чуприну. Потім рука безсило впала. Дир же продовжував робити своє, рухаючись усе швидше і швидше.

Хлопчик не пам'ятав, як знову опинився у кліті. Спершу він заціпенів, не знаючи, що робити. Та ось на очі Ясноокові потрапила його дерев'яна Лісунка. Досить замашна, утім, хлопчикова рука давно звикла до її ваги. Він підняв зброю, коротко змахнув нею і з усього маху огрів насильника по голові.

У дев'ятирічного хлопчика не так уже й багато сили, а проте Дир обім'як і застиг, завалившись на Вальгерд. Ясноок уперся йому в плече, і, хоча варяг був досить важкотілий, усе ж лантухом сповз на підлогу і залишився лежати нерухомо.

Ясноок більше не дивився на Диру. Зараз він бачив тільки матір і криваву рану вище її ключиці, крізь яку витікало життя. Очі Вальгерд ще не заскліли і були ясними, ніби вона усе ще жива. Але його мати, прекрасна войовниця, справжня валькірія, вже покинула цей світ. Покинула в час поразки і ганьби. Він лишився сам-самісінький на цілім білім світі.

Хлопчик не думав, що Дир може опритомніти, що сюди можуть увійти, не помічав пасемиць диму, що просочувалися у щілину під дверима. Він довго дивився в мамине обличчя, а потім заходився вдягати її — натягнув шкуряні ногавиці, опустив важку, просяклу кров'ю кольчугу. Потім за північним звичаєм закрив її очі, стулив і вирівняв губи та стиснув ніздрі, підняв із підлоги її меча і вклав у холонучі руки. Тепер

Вальгерд була готова вирушити в дорогу променистим Бів-
рьостом.

— Мамо... Я йду, мамо. Але я... присягаюся. Присягаюся кров'ю
предків, присягаюся своїм місцем у Валгаллі — я ще повернуся.
І помщуся за вас із батьком. Вір мені!

Усе навкруги швидко огортало димом. За дверима раптом по-
чулися голоси.

Ясноок, мов ласка, прошмигнув у віконце і швидко скотився
дахом. Тепер він був коло самого гостроколу. Не роздумуючи,
хлопчик перебрався через стіну із затесаних велетенських дубо-
вих колод, на мить повис на руках і, розтиснувши пальці, полетів
униз. Боляче забився і покотився вниз крутим схилом. Якби він
утрапив до однієї з ям-пасток із кілками — йому прийшов би кі-
нець. Та все склалося добре. Повзком, огинаючи численні мертві
тіла, що валялися скрізь, хлопчик перебрався через рови і невдов-
зі вже був серед заростей.

Нарешті Ясноок зміг віддихатися. Очі сліпило призахідне сон-
це. Угорі, на пагорбі, палав Вітхольм, від просмолених дерев'яних
стін і будівель до багряного неба здіймався чорний дим. Ось во-
но — похоронне вогнище його матері й воїнів-русів, кожного
з яких він знав змалечку!

— Я повернуся... — прошепотів Ясноок.

Та щойно він заглибився в гущавину, як трохи не зіткнувся ще
з однією людиною, що спостерігала пожежу фортеці. Хлопчик не
встиг навіть злякатися. Це був чоловік із довгою, посрібленою си-
виною бородою, у просторому білому одязі. На його грудях, від-
биваючи вже слабкі передсутінкові промені, блищав золотий знак
Перуна¹ — стріла-зигзагиця. Волхв!

— Славно билися ці руси з Півночі, — мовив волхв, не зво-
дячи очей із пожарища. — Майже два сонця тримали облогу...
Але, мабуть, удача була не на їхньому боці, а у Велесових лю-
дей. Таке вже бувало, хлопче. Іноді й Велес бере гору...

Тепер він говорив з Яснооком, поклавши на його плече ве-
лику теплу долоню. У голосі волхва вчувався смуток.

¹ *Перун* — верховний бог-громовержець, покровитель воїнів у слов'ян-
ському язичницькому пантеоні.

— Ти ж бо син Егіля Вагабанда і красуні Вальгерд?

І тоді Ясноок не стримався — голосно зарідав. Вимовлені вголос імена загиблих батьків немов прорвали глуху загату, хлопчик не міг спинити гірких, невтішних сліз.

Волхв дивився на нього глибокими карими очима.

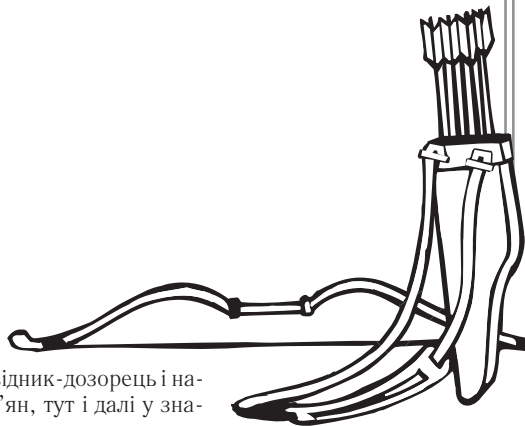
— Ходімо зі мною. Я чув, ти обіцяв повернутися. А щоби повернутися, треба спершу знайти сили піти. Ну ж бо, не опирайся!

І Ясноок пішов за волхвом.

ЧАСТИНА I

НАВОРОПНИК¹

¹ *Наворопник* — розвідник-дозорець і нападник у давніх слов'ян, тут і далі у значенні «шпигун».

Розділ 1

Рік 880

к на розуміння людей, зимі був саме час відступати — березозол¹ уже на Масницю весняну повернув. Проте знов подули з півночі студені вітри, снігом замели все довкруж. Таке і за давніших часів траплялося, але цього разу, після третього поспіль недороду, довга зима здавала-ся особливо важкою.

Сю ніч мороз видався як ніколи лютим. І коли староста села терпеїв² Збуд трохи прочинив двері хати, холодна пара так і заклубочила біля його ніг.

— Не бажає Морена-Зима розмикати землю на весну, — похмуро пробурчав староста.

— То, може, й не треба мені йти? — заподливо спитала Збуда його молода дружина.

— Не гніви богів, Ясенко, — грюкнувши дверима, обурився Збуд. — Ти моя дружина, ти старостиха, тобі й вести жіноцтво вигонити Коров'ячу Смерть³, приклад показувати.

Ясенка невдоволено закусила губу. Виходити на такий мороз голяка, бігати по снігу... Вона недобре покосилася на темноволосу дівчину, що сиділа на лаві під стіною.

— А вона ж як? Їй чому не дозволив іти?

¹ *Березозол* — березень у давньоруському календарі, який ще в народі називають березолем. (Прим. пер.)

² *Терпеї* — одне з найбільших слов'янських племен на землях спільноти радимичів.

³ *Коров'яча Смерть* — злий дух, що викликає падіж худоби.

— Цить мені, зараз же! — розгнівався Збуд. — Відчепися від Карини, Ясенко. Сама знаєш, важка вона, княжого сина носить. Його зберегти потрібно.

— Завжди так, — набурмосилася Ясенка. — Мені на мороз, а їй... Бач, ходить із косою, ніби й не вдова, усе із себе дівку вдає. І тепер у теплі відсиджуватиметься, поки ми... Одне слово — Карина! — і докинула злісно: — Кара!..

Дівчина біля стіни, здавалося, ніяк не відреагувала. Її звали Кариною, а коли злостилися — Карою. Ім'я таке недобре їй дали від народження, після того як мати її, промучившись у важких породах понад три доби, розродилась нарешті донькою, а сама померла, зійшовши кров'ю. Баби-повитухи говорили, що рідко коли жінка таких мук у родах зазнає. Тож і назвали новонароджену Карою — Кариною. І вона звикла до цього ймення. Та щораз, коли її називали Карою, груди їй стискалися.

Ясенка не даремно на неї злилася. Одній вродливій жінці завжди заздрісно, коли поряд жаліють іншу вродливицю. А до Карини ставилися дбайливо. Вона для Збуда була всього лиш небога, донька сестри, а виростив він її як свою. У нього ж бо самі синочки народжувались, от і балував єдину дівчинку в домі, лелівав, обдаровував.

Коли Карині сплигло сім рочків, її хотіли віддати на жертву самому Велесу. Жерці-волхви одразу вирізнили в натовпі напрочуд гарну дівчинку, вказали на неї. Але Збуд не віддав їм племінницю, сказавши, що, коли Боян у село заходить, завжди звертає увагу на Карину. Адже відомо — Боян співець рідкісний, улюбленець Велеса. Хто розгніває Бояна — самого Велеса образить. Тож волхви й відступили. Коли ж Карині тринадцять було, знову її вирізнили серед інших. Цього разу сам князь радимичів Боригор. Терпеї на його землях жили, зобов'язані були утримувати дружину княжу. В один зі своїх наїздів і запримітив Боригор серед дівиць у танку красуню незвичайну: з очима сірими, променистими, з товстою чорною косою, тілом ще напівдитячим, але легким, приємним. У тринадцять дівчина — вже справжня відданиця. От Боригор і зробив терпеям честь, вирішивши узяти менщицею¹ до терему юну терпейку з Мокошиної П'яді. Та Ка-

¹ *Менщиця* — за часів багатоженства молодша дружина.

рина виявилася з недоспілок, не стала жінкою до тринадцяти. Коли Боригору повідомили про це, думали, відмовиться. Проте князь усе одно погляд від ніжного Карининою личка відвести не міг, а від'їжджаючи, покликав до себе вуя¹ дівчинки Збуда та й передав йому віно, а нареченій багатий подарунок — намисто з трьох разків, усе суціль зі срібних дирхемів² новеньких. Велів, щоб Карина носила його на знак того, що вона вже князеві радимичів обіцяна.

Так і проходила Карина у срібному намисті три літа. Боригор же не з'являвся, навіть гінців не слав дізнатися, як підрастає його обраниця. Але на те причина була: вість про те, що Боригор самому Дирові Київському відсіч дає, навіть до Мокошиної П'яді дійшла. Але з Карини все одно кпили: мовляв, тепер їхня перша красуня усе життя у старих дівках проходить — і не дружина князеві, і не вдовиця. Та розмови вщухли, коли Боригор усе ж приїхав у Мокошину П'ядь. Дивився на підрослу красуню, слова мовити від захвату не міг. А вона підвела очі на його спотворене шрамами обличчя, на сиву бороду, мішки під очима.... Ох, нехай би й вік не з'являвся по неї князь Боригор Радимичський! Гірко було молодість і красу йому віддавати, коли за нею молоді та гожі парубки, немов ручні, ходили, в очі зазирали. Та віно було вже сплачено, ще й терпеїв щедро обдарував князь за те, що зберегли для нього красуню: п'ять возів із зерном передав селу, сукно, руду для ковалень. І Карину віддали князеві. Потяглися два роки її обридлого шлюбу. Але зараз їй усе частіше здавалося, що не так вже й погано жилося їй за старим Боригором.

По ногах у хаті знову потягло холодом. Це Збуд ще раз трохи процинив двері, вдивлявся в морозні зірки, визначаючи час.

— Пора, — нарешті прорік він. — Ходи, Ясенко. Тобі ходу починати.

Карина знову відчула на собі невдоволений погляд молодої дружини вуйка. Але та чоловікові перечити не посміла, підвелася, різко зірвала з голови кичку³, струснула рудою косою.

¹ *Вуй, вуйко* — дядько по матері.

² *Дирхеми* — арабські срібні монети; за часів, коли слов'яни не карбували свою монету, дирхеми використовували і як гроші, і як прикраси.

³ *Кичка, волосник або очіпок* — старовинний головний убір заміжніх жінок, різний у різних племен.

— Прийми, Ясенко, — подала їй Карина горщик із розтоп-
ним салом.

Надворі мороз лютий, а Ясенці як мати вродила бігати по холо-
ду до першої зорі, виганяти геть із Мокошиної П'яді Коров'ячу
Смерть. Хоча подейкують, що бабське плем'я в гонитві за Коров'я-
чою Смертю так розпалюється, що й холоду не відчуває. Та все ж
Ясенці поберегтися не завадить — молода ще, не народжувала.

Проте Ясенка не стала лагіднішою від уваги чоловікової небоги.

— Що, прислужитися намагаєшся, провину чуєш? Усім відо-
мо, що Кара кого завгодно зведе зо світу, а сама далі піде, подолу
не замочивши, очей безсоромних не...

— Та вгамуйся вже, бабо дурнувата! — украй розсердився Збуд.

Карина ж не гнівилася, не кривдувала. Просто дивилася вели-
чезними очима кольору дощових хмар. Люди казали — погляд
у неї справді князівський, та й манера гордовито тримати голову
вельможна. Така, що навіть норавлива Ясенка не витримала, від-
ступилася, тільки буркнула щось ображено. Мовляв, усі проти неї:
і Кара, і рідний чоловік, і пасинки, які тільки й робили, що рего-
талися, сидячи на лежанках та чекаючи, коли молода мачуха на гін
піде. Ясенка раптом відчула злість, та таку, що й напій для бадьо-
рості пити не треба. Ну що ж, коли їм так весело, то вже й вона
повеселиться. І швидко, просто на очах у чоловіка і пасинків за-
ходилася роздягатися, скинула тілогрійку, різким рухом задерла
поділ сорочки, зняла через голову.

Збудові сини, урвавши регіт, пороззявляли роти. Навіть малень-
кий Бусько, що був уже задрімав, підвів голову. А старші... Вони вже
з дітей вийшли, парубки, он Каплюша сам у ніч на Купала дівок по
кущах валяв. А тут молода мачуха вся перед ним, ач яка ладна, з круг-
лими великими персами, міцним животом молодухи, що не знала
родива, з рудуватим пушком поміж крутими молочними стегнами.

— Постидилась би! — сторопів Збуд. — У закутку б роздяглася.

— Нащо в закутку? — переможно всміхнулася Ясенка. —
А безстидникам своїм скажи, щоб не витріщалися.

Сама ніби й не помічала, як хлопці на неї дивляться. Стоячи бі-
ля хатнього вогню, повільно, похитливо розтирала по тілу жир,
усміхалася чомусь своєму.

Староста суворо велів синам лізти на лежанки, запнув за ними
завісу. Процідивши кризь зуби лайку, простягнув Ясенці п'янкий,

заговорений відунами напій для гону Коров'ячої Смерті. Щойно та випила, підштовхнув до дверей.

— Геть!

Морозний серпанок ураз обхопив її біле тіло. Узявши заздалегідь наготований вигострений серп, вона ступила в нічну темряву — легка, оголена, масно блискуча — і заголосила, завила люто, як і належить. І, як очікувалося, загрюкали то там, то тут хатні двері, залунали звідусіль навіжені жіночі верески, крики.

Коров'ячий гін — вигнання мору, що на худобу напав і губить годовальниць домашніх. Його тільки жінки і можуть вигнати — традиція давня, утім надійна. Біжать гольцем жінки навкруг селища, тягнуть на лямках плуга, оборюючи всі оселі, і при цьому голосять, стогнуть, завивають дико. Свої злість і лють показують хазяйки Коров'ячої Смерті. Не витримує «скотська лихоманка» такого. Або здохне там-таки в селищі, або сховається, втече геть. Аби лише жінки їй як слід дошкулити зуміли. На те й напувають їх зіллям особливим, для того й бігають по снігах оголені та розпатлані, із серпами, ножами, важкими сковородами, голосять. Усі біжать: і дівки, і старші жінки, і молодиці. Лише непорожніх¹ на це дійство не пускають — щоб майбутній дитині полювання нічне не нашкодило.

Карина чула дике завивання жінок за стінами. Чоловіки ж тим часом по хатах сидять, не потикаючи надвір носа. Не можна на жінок у цей час дивитися, інакше від ворожби жодної сили не буде. Але траплялося, що Коров'яча Смерть сама назустріч жінкам ішла, немов притягнута, — то заблукалим подорожнім прикинеться, то дитям нерозумним, що вилізло за мамкою в ніч. Але тут у жінок жалощів немає, обдурити себе не дадуть — ураз розірвуть, розкременсають. Якось Коров'яча Смерть у діда-бортника, що самотньо жив на околиці села, втілилася. От він, духом злим наповнений, і вийшов жінкам навстріч. І нічого від нього не лишилося. Розтерзали, розкидали бортника так, що тільки шматки м'яса навколо валялися. Щоправда, дехто казав, що, мовляв, старого просто хвороба його дошкулила. Самотою він жив, та й помагати йому селище вже втомилосся. Тож і вирішив бортник прийняти в себе Коров'ячу Смерть, вийти назустріч шаленим жінкам. Та тільки дарма старався

¹ Тобто вагітних.

дідуган. Не увійшла в нього Коров'яча Смерть, учуяла каверзу, розлютилася, і худібок-годувальниць під ту зиму полягло більше, ніж будь-коли. Це було того року, коли Боригор Карину забирав, тож його підношення Мокошиній П'яді тоді й урятувало людей. Довго ще потім згадували його добрим словом. Та й Карину благословляли. Але це було давно. Нині ж славетний Боригор селищу не підмога. Його свої ж — радимичі — на жертву богам віддали.

Дикі голоси жінок пролунали зовсім поряд. Вили злісно, верещали, били залізними серпами по казанах, каструлях, шкребли ножами по денцях. У дворах валували пси, рвалися із прив'язі від вселенського шаленства. Карина не витримала, затисла вуха долонями. Важко це все терпіти, самій завити хочеться. Краще відволіктися, думати про щось інше... Про що завгодно. Згадувати...

І, зібгавшись в купочку, вона полинула думками в минуле. Згадала терем у Єлані, граді біля верхів'я Десни, де жила Боригоровою княгинею, згадала віконця з блискучої слюди, різьблення на сволоках, ложе з перинами з лебедячого пуху, яскравий розпис на стіні, запахи чистоти, багатства. Ах, як їй зараз усього цього бракувало! Адже й тут вона жила в кращій хаті, старостиній. Та тепер те все інакше сприймалося: помічала і дим, і кіптяву, і холод земляної долівки, і те, що жили усі гуртом, не було куточка затишного, кімнатки хоча б якоїсь простенької, де можна було б усамітнитися. А ще їй згадалися поїздки з Боригором, коли брав її князь із собою на всі торжища, із града у град возив, а ще на звірині лови потішитися брав. Світ простої дівчини з терпеїв раптом одразу розширився, став великим, людним, цікавим. Уже тоді безглуздим здавалося, що можна прожити увесь свій вік, не покидаючи рідного порога. Карина навіть жаліти почала вую свого, дядька улюбленого, який, окрім як у навколишніх від Мокошиної П'яді селах, ніде й не бував. Усе повторював: «Чоловік сильний своїм місцем». Ет, знав би він, який цікавий світ, як хочеться до всього доторкнутися... Але виявилось, що саме Збуд і мав рацію. Тож як спіткало її лихо, подалася Карина не куди-небудь, а в Мокошину П'ядь, під захист старости-родича. І він не образив крівницю-небогу, обігрів біля димної кам'янки¹, прихистив. Та все одно Карина не почувалася тут спокійно, тоскно їй було. Навіть дитя, що

¹ Кам'янка — невелика, викладена з каміння піч.

росло в ній, не тішило, як інших жінок, тільки тягарем, зайвою морокою здавалося.

Тут на плече Карини лягла важка Збудова рука, і вона стрепенулася, почувшись від спогадів. Обличчя ж дядька чомусь було напружене. Він хмурився, дослухаючись.

— Що се? Чуєш?

Голос був схвильований, тихий. Старший син, Каплюша, стояв поруч, розгублено крутив головою, ловлячи звуки.

— Неначе скоїлося щось?

Тепер і Карина розрізняла: кричали жінки якимось не так, вищали, декотрі кликали злякано. Звук долинав з дальнього кутка селища, звідти, де городи впиралися в ліс.

— Може, жінки з Коров'ячою Смертю зітнулися? — висловила здогад Карина.

Проте, скоро й вона виразно почула серед жіночого вереску важкий чоловічий гомін. Чоловічих голосів було занадто багато, вони лунали все голосніше, лютіше, майже заглушаючи божевільний жіночий вереск. Несподівано зовсім близько почулися грубий окрик, тупіт, гучне кінське іржання. Собака у дворі, що до цього валував, раптом тонко болісно вискнув, заскавчав. І злий чоловічий голос виразно прокричав одне, страшне слово: «Пали!»

— Ой, лишенько! — простогнав раптом Збуд.

Карина побачила, як він стрімко схопився за топір, кинувся, як був, у самій сорочці, до дверей. Ледве встигла метнутися наперед.

— Не ходи!.. — заблагала, із жахом розуміючи, що там, за брусованою стіною, страшне — там смерть.

Поки вуй, лаючись, вивільнявся з її чіпких рук, Каплюша вже кинувся до дверей з луком, розчинив і уляк на порозі. У хату одразу ввірвалися зойки, гамір, полиски вогню. Невідомий вершник проїхав дуже близько, метнув у дверний отвір запалений смолоскип. Полум'я влучило в юнака, той відскочив, затоптав вогонь і, вже не озираючись, кричачи побіг у пільму. Двері за ним захряслися.

Карина мовчки втупилася у Збуда. У старости сіпалося обличчя.

— До порубу! Хутко! — процідив він крізь зуби. — Хапай молодших дітей і ховайся.

Вона підкорилася. Схопившись за кільце, відкинула важку ляду над порубом. Узявши маленького Буська, який увесь час пхивкав,

опустила малюка в темний лаз. Семирічний Гудим раптом закоми-звився, плачучи, заметався по кутках, намагаючись утекти. Гудим боявся мороку підземелля, де ховається домовик. Але Карина все ж упіймала, майже за волосся підтягла хлопчика, що впирався з усіх сил, до лазу, змусила спускатися. Озирнулася — нікого більше. І Збуд, і четверо його старших синів, одне за одним після Каплюші, вже вискочили надвір, побігли захищати жінок, рятувати селище.

Вона зачинила за собою лаз. Тепер навкруги був тільки сирий холодний морок порубу. Карина обмацала руками колоди стінок. Уздовж них зазвичай стояли короби, діжки, цебра, в яких зберігались запаси, і молода жінка з двома заплаканими малюками ледве знайшла навпомацки вільну місцинку.

— Тихіше, тихіше, — шепотіла Карина, притискаючи до себе дві дитячі голівки. — А то почує нас нечисть лісова і пробереться сюди.

Вони замовкли, тільки нервово гикали, ковтаючи сльози. Нечисті побоювались усі: і діти, і сама Карина, проте зараз вона розуміла: те, що сталося, — гірше за нечисть. Чужі, лихі злодії напали на селище, напали, коли ні оборонитися, ні запобігти цьому не було можливості. Чи зможуть тепер свої мужі відбитися? Скільки тих нападників? Звідки вони?

Карина намагалася триматися, навіть почала щось неголосно наспівувати дітям. Скоро, дослухавшись до їхнього розміреного дихання, вона зрозуміла, що налякані малюки поснули. Дітям і належить спати нічної пори. Коли б не галасливий гін Коров'ячої Смерті, вони давно спали б на теплих шкурах при кам'янці. Та й зараз поснули, пташенята, солодко і мирно, вона ж місця собі не знаходить, сидить, немов кам'яна, розслабитися не може. А раптом зараз підіймуть ляду вгорі, і у відлисах полум'я виникне лиха мармиза зі скривавленим ножем...

Скільки Карина просиділа так — не відала. Поступово напруження минуло, вона відволіклася, знову почала згадувати минуле. Пригадала, як колись їздила поряд із чоловіком, князем Боригором, одягнена в хутра, взута в привізні хозарські чобітки. Тоді вона пишалася собою і не боялася нічого у світі. Попереду і позаду їх супроводжували князівські кметі¹ з луками за плечима і довгими списами біля стрепен, усі в добротних куртках із турячої шкури. Князь же

¹ *Кметі* — кінні воїни, дружинники князя.

мав кольчугу — міцну, справжню, варязьку, з дрібних клепаних кілець. Невразливим здавався старий Бори́гор, а вона, княгиня наймолодша, улюблена, теж почувалася захищеною. Князь її балував, розважав, нікому не давав скривдити. Навіть на владну княгиню Параксеву гримнув, коли та почала надокучати Карині. А Параксева ж була старшою дружиною. У князя Бори́гора були ще три жони, та всю свою пізню несподівану любов він віддав меншиці, тільки її своєю Лелею¹, Лелічкою називав. Ох і злостилася ж на Карину за це Параксева! Проте мовчала, не наважуючись суперечити князеві. Бори́гор — він славетний і грізний був, зумів плем'я радимичів оборонити, навіть коли жорстокий Дир Київський заповзвся підбити під себе і полян, і сіверян, і дреговичів². Ди́ра боялися, матері дітей лякали жорстоким київським варягом. Бори́гор же змагався з ним уміло, проганяв із земель племінного союзу радимичів, за те й у пошані був у дрібних племен, що під руку Бори́горову просилися, бажаючи про захист. Усі гідним володарем уважали Бори́гора. А ось Карині була відома його таємниця, знала про слабкість чоловіка з перших ночей шлюбу. Не було вже в князеві радимичів чоловічої сили, бажання було, а сили бракувало. І те, що робив з нею ночами уславлений Бори́гор, викликало в його молодій дружині замішання і непевність. Утім, і жалість. Поки одного разу, у напівсні, не піддалася вона на його пестоші, не вигнулася молодим тілом, застогнавши блаженно... Бори́гор мов несамовитий після цього був. Карина ж розуміла, що хоч і не так належить у подружньому ладі жити, та поступово почала відчувати в тому, що робив із нею князь, якусь соромітну насолоду. Одначе прикро чомусь почувались обоє.

Але одне Карина втямила: їй подобалося бути княгинею, подобалося жити в пестошах і пошані, подобалися далекі переїзди, зміна вражень. І ще подобалося їй, що Бори́гор їй одній усе звіряє, говорить іноді не як із наложницею дурною, а як із мужем нарочитим³. Усі біди його вона знала, усі тривоги. Іноді навіть порадити дещо могла. Лестило їй, що великий Бори́гор прислухається до думок жінки з терпеїв, що й інші її вплив на князя помічають і особливу повагу їй учиняють.

¹ *Леля* — богиня весни, символ чистого кохання, юності.

² Давні слов'янські племена.

³ *Нарочитий* — шанований, обраний, вельможний.

Карина знала, що головною турботою Боригора на старості літ був його син Родим.

Первісток князя Родим, син владної Параксеви, давно подорослішав, свою дружину мав. Владний був Родим не гірше за матір, а головною перешкодою до князівського столу вважав отця рідного. Доки мудра мати не підказала, як князя Боригора прибрати з дороги.

Здавна існував такий закон: якщо трапляється великий недорід, якщо неврожай стається три літа поспіль — отже, провина в тому правителя, неугодний він богам і приносить людям нещастя. І ось, коли на третє літо недороду на священній галявині зібралися волхви, наперед виступив Родим-княжич і нагадав племінним вождям зі старійшинами про цей закон. Мовляв, усі біди радимичів минуться, якщо волхви на вівтарі оддадуть за жертву його батька, князя Боригора. Старійшини визнали, що такий звичай є, а волхви мудрі порадилися, погадали на крові й диму і виснували, що Родим має рацію.

Проте старий Боригор не вірив у ворожіння волхвів і не побажав сам, як вівця, прийти на заклання. Сховався він таємно, пішов у ліси, де навіть досвідченим мисливцям не усі стежки відомі. І Карину із собою взяв у вигнання. Ох і набідувалася ж вона з ним по болотах і трясовинах, ховаючись, перебираючись із місця на місце, коли післані ловці зганяли їх із чергового пристановища. А Боригор уже вирішив, як учинить з улюбленою меншицею. Якось під час ночівлі на лісовій заїмці, у глушині дикій, мовив їй князь:

— Я ж розумію, що рано чи пізно мене наздоженуть ловці й уб'ють безжально і жорстоко. А потім з великими почестями поховають у княжому кургані. Тебе ж — як дружину улюблену — поряд зі мною живцем закопають. Княгиня Параксева обов'язково простежить, щоб саме ти мене на той світ супроводила. Навіть коли я зараз відпущу тебе, самі волхви на тебе, Лелічко моя люба, таку облогу влаштують, що, хоч би й сам Лісовик сховав, знайдуть неодмінно і до кургану притягнуть. І тільки одне тебе може врятувати. Ніхто не наважиться ховати жінку, якщо у неї під серцем нове життя б'ється.

Від спогадів Карину відвернув глухий шум над головою. Нагорі загуділо, глухо і важко стукнуло, навіть зруб порубу здригнувся, а з бурсованої ляди посипалася земля. Карина повільно підвела го-

лову, судомно глитнула слину. Здогадалася, що це прогоріла, обвалилася дядькова хата. Отже, все. Чи живий ще хто з терпеїв, чи усі полягли — вона не знала. Але так моторошно, так гірко і страшно раптом зробилося, що заридала тихенько, кусаючи губи, щоб не завити голосно, не налякати діточок, що мирно сопіли поряд. Плакала довго, ковтаючи сльози. А потім думки і почуття загальмували. Вона сиділа, впірівшись у морок нерухомим поглядом, і сама не помітила, як заплющились очі, думки геть зникли. Прийшов сон.

Розбудив її дитячий плач. Бусько прокинувся першим, розштовхав Гудима, і вони удвох термосили її, просили їсти. Діти завжди голодні, коли їсти нема чого. От і тепер Карина нишпорила в темряві у порожніх засіках, шкребла по днищах коробів. Усе ж їй вдалося знайти горщик з липовим медом літнього збору. Його їй попоїли. Осоружно було їсти той солодкий мед із землею, що похрускувала на зубах.

— Треба спробувати вибратися, — чи то собі, чи то дітям сказала Карина.

Сказати легше, ніж зробити. Згори їх завалило намертво. Карина піднялася вище, знайшла між товстими колодами зрубу щілину і, вставивши в неї обидві ступні, упираючись плечима і головою в ляду, спробувала відчинити поруб. Намагалася знову й знову. Від натуги тремтіло всеньке тіло, скрипіла на стиснутих зубах земля. Діти знизу щось запитували, Бусько навіть давав поради. Її зараз це тільки дратувало. Подумалося мимохідь: чи мислимо череватій такий тягар, як дім, підіймати? Вона захекалася, робила нові спроби, аж поки в якусь хвилину таки впала у розпач. І тоді стала кричати, битися об важку ляду, кликати на допомогу, вже не думаючи про те, що може злякати малих, що нагорі можуть бути прокляті вбивці. Боги пресвітлі!.. Та краще вже швидко смерть від меча прийняти, ніж задихнутися в морокові холодного порубу.

І тут немов хтось допоміг їй згори, щось загуркотіло, і ляда зрушилася. В очі вдарило різке світло. У першу мить Карина навіть нічого не могла розгледіти. Потім закусила кісточки пальців, щоб не закричати. Поруч стояв староста Збуд. Та вона насилу впізнала улюбленого дядька під цією бурою маскою запеченої крові. У Збуда не було очей — лише дві криваві рани зяяли на обличчі. Їй знадобилася вся її воля, щоб не заголосити. Вибралася нагору. Огледілася. Все. Тепер кричи не кричи — марно.

Не було більше Мокошиної П'яді. Раніше було велике селище, до двох десятків дворів налічувало. А тепер навкруги лише купи сірого попелу, скелети кам'янок і димок стелеться над колишніми стінами, сволоками і кроквами, що подекуди догорають. У ніздрі війнуло гаром і солодкувато-нудотним запахом горілої людської шкіри. Замість снігу повільно кружляли в зимовому повітрі легкі пластівці попелу. А в чистому блакитному небі холодно світило яс-не Хорос-сонечко.

Карина дивилася навкруги розширеними від жаху очима. Збуд любив повторювати, що людина сильна своїм місцем. Але нині це місце вже було не її, вона не впізнавала його. І трупи... Купи трупів! Хто ж це не боїться кари, залишивши тіла непохованими, не боячись, що душі вбитих просвітку йому не даватимуть?

— Дир, — немов прочитавши її думки, ледве чутно прошепотів Збуд. — Князь-розбійник Дир проклятий...

Карина схилилася над вуєм. Від горя так і похолола вся. Обличчя осліплене — суцільна страшна машкара, і на животі сорочка побуріла від крові. Рука посічена, покалічена. Як же він живий досі, де набрався сили, щоб відкинути, відкотити обгорілу колоду, що привалила ляду порубу?

Він щось пробурмотів. Схилившись, Карина розчула:

— Дітей дістань нарешті, дурна княгине.

Він усе ще називав її княгинею. Вона ж була розгублена, перестрашена. Слухняно витягла брудних, заквацянних медом Буська і Гудима. До меду миттю прилипла сажа. Вигляд у малюків був би навіть кумедний, якби вони не були такими настраханими, жалюгідними, не тремтіли б так від переляку й холоду, притискаючись до батька. Але й рідного батька немов не впізнавали, боялися. Гудим заревів. Бусько й собі розплакався услід за братиком.

Молодший усе ж запитав:

— Тату, а де Каплюша? — навіть підвівся трохи, озираючись, та зараз же знову пригорнувся до батька: — Татку, мені холодно. Спинка мерзне.

Зимове золоте сонце світило, та не гріло. У холодному сирому повітрі запах гару відчувався особливо різко. Діти плакали, не могли зігрітися, Збуд спливав кров'ю. Необхідно було щось робити.

Дійсність здавалася страшним сном, коли Карина, блукаючи серед обгорілих, порубаних тіл селян, намагалася хоч щось відшу-

кати, що могло б допомогти вцілілим, або сподівалася, що ще хто-небудь опритомніє, озветься до неї. Та скрізь було тихо, тільки каркало вороняччя, під ногами хрускотіли тліючі головешки та хлюпала снігова сльота упереміж із попелом. Розбійники не пощадили нікого, постраждали і старе, і мале, і пригожі жінки з Мокошиної П'яді. Розбій зазвичай розпалює хіть, але жінки під час гону Коров'ячої Смерті скажені, їх убити легше, ніж повалити. Ось і вбили. Карина побачила Ясенку. Жахлива рана пролягла в неї від ключиці, розтинаючи ребра. Карина схилилася, накрила рукою розплющені порожні очі Ясенки.

Вона намагалася опанувати себе. Звичайно, їй не до снаги поховати усіх родичів-селян. Проте не кидати ж їх так на поталу звірові... І коли там, де колись була ковниця, Карина знайшла серед попелу гнучий серп, вона заходилася зрізати ним куці, що росли навкруги села, і, як змогла, повкривала тіла загиблих.

Вона працювала швидко, квапилася, скоро навіть жарко стало, хоча була тільки в сорочці, в'язаній безрукавці та поньові¹ з вишитим подолом. А на руках недоречними, навіть блюзнірськими зараз видавалися дорогі наруччя з каменями, оздоблені різнобарвними склицевими² квітками, на шиї кілька разків коштовного намиста — усе, що лишилося від колись князівського життя. Та й чи було те життя насправді?.. Тепер Карина радо обміняла б усі ці багатства на потерту бараницю, щоб укрити дітей, самій прикритися від холоду. Довелося Карині з односельців останнє стягувати, напинати на дітей зашкарублі від чужої крові сорочки, одну поверх іншої. Адже скоро зовсім споночіє, тоді вже напевно холод дошкулить. Чимось укрила, вкутала непритомного Збуда. Решту ганчір'я надягла на себе, не думаючи, який у неї жахливий вигляд: уся в попелі, у страшному скривавленому лахмітті, розпатлана, але з багатим княжим намистом на шиї. Карина сховала його за пазуху, шию до підборіддя обмотала обривками чиеїс пухнастої шалі. Як же славилася колись Мокошина П'ядь майстринями плести з вовни місцевих кіз такі ось розкішні м'які вироби!.. Більше цього не буде. Бо немає більше Мокошиної П'яді...

¹ *Поньова* — слов'янська спідниця особливого крою, якою жінки обгортали стан.

² *Емальованими.* (Прим. пер.)

Вона все ж розплакалася. Накрила останні покладені у ряд тіла гіллям. Усе. Більшого зараз вона для них не годна зробити. А що зробіть — то це вирушить услід призахідному сонечку. Шлях вона знає, йтиме, поки не дістанеться до найближчого капища бога Рода. Мешканці Мокошиної П'яді волхвам цього капища завжди великі треби приносили, тож ті не посміють відмовити їй у захистку.

Карина уклала нерухоме дядькове тіло на зрубані серпом лапи молодих сосонок, спорудивши щось схоже на мисливські волокуші. Зробивши з ганчір'я посторонки, упряглася в них. Коли зрушила з місця волокуші, Збуд усе ж застогнав, мовив:

— Залиш мене, Карино. Біла¹ вже біля мене. Ти краще про дітей подбай.

Вона навіть не обернулася, тягла по снігу волокуші, лише гукнула на Бузька з Гудимом, щоб не відставали. На слабкий поклик вуя не відповідала. Карина взагалі була не надто балакуча, а зараз у її сердитій німоті Збуд угадував властиву дівчині впертість. Карина зроду була норовливою, завжди по-своєму чинила.

Сніг був пухкий, глибокий. Вона відчула, що втомлюється, але заборонила собі зупинятися, лише іноді озиралася на дітей. Скільки так зможуть іти малюки, що мають сім і чотири рочки? Нічого, як утомляться, додумаються покликати чи прилаштуються біля батька на волокушах. Першим не витримав старший, вередливий Гудим. Карина тільки зціпила зуби, коли посторонки волокуш сильніше врізалися в плечі. Бусько — той довше дивав, доки Карина сама, побоюючись, що хлоп'я відстане, веліла йому примоститися поруч із батьком і братом.

Збуд іноді тихенько постогнував. Осліплений, він не бачив сонця, але запитував у Гудима: чи високо світило? Карина й сама розуміла, що часу в неї обмаль — лише до перших сутінок. Щоб не піддаватися похмурим думкам, знову поринула в минуле. Пригадала, як колись, іще дівчинкою, бігала тут зі Збудовими синами, пізніше полювала з ними. Брати, та й сам Збуд, казали, що з Карини вийшла чудова мисливиця: і слід звіриний знаходила вміло, могла й вивірці в око поцілити. Ніколи полювання її не було порожнім, видно, полюбляв її Лісовик-хазяїн за те, що першу здобич дівчина завжди йому залишала, не забувала й домашнього гос-

¹ Біла — злий дух, передвісник скорої смерті.

тинчика — пиріжок чи яечко варене — на пеньок покласти. А ось із домовиком Карина не надто дружилася, не допомагав їй запічний дух — то юшка в неї перевариться, то хліб хилиться вершечком не в той бік, а іноді й молоко гаряче просто на очах, буває, збіжить білою піною. Одне слово, доброї господині-кухарки з неї не вийшло. Перша Збудова жінка взялася навчати Карину, але іноді не витримає, то незграбою дівчину, то нездарою назве. І кому така неповоротка потрібна? Хто її в жони візьме? Та ба, узяли ж, сам Боригор узяв. А за ним і Родим прийняв на ложе, перлами рідкісними прикрасив, навіть дружиною називав. Та тільки втекла вона від Родима.

Гостроколи капища вже мали от-от показатися за найближчим ялинником, коли увагу Карини несподівано привернули сліди. Не звіра дикого, а коней підкованих. Схоже, загін пройшов. Рухався він навколо ялинника, туди ж, куди й вона, до капища. Проте саме на повороті ще один слід ішов, так, ніби вершники, побувавши в капищі, вже покинули його. І прикро стало на душі у дівчини. Здогадувалася, що то міг бути за загін кінний, який тиняється округою.

Карина рухалась обережно, сторожко прислухаючись. Ніби спокійно все. А потім, коли вже виднілися колоди гостроколу капища, вона побачила служителя-волхва. Він стояв коло воріт, зодягнений у вивернутий лінтвар¹, накинута на плечі — довговолосий, з довгою бородою. Дивився, як вони наближаються, потім обернувся, сказав щось, і ще трое волхвів вийшли на розмоклий від снігу брамний прохід. У Карини аж сльози на очах затремтіли від полегшення. Дійшла-таки. Зараз їм допоможуть, нагодують, обігріють, Збуду зарядують. Адже усім відомо, які з волхвів знані лікарі.

І раптом служителі капища, виступивши наперед, заступили дорогу, тримаючи напереваги довгі палиці.

— Куди йдеш? Геть!

І, бачачи, що вона сторопіло мовчить, один з них пояснив:

— Моровиця в окрузі. Верхогризка² косить людей цілими селами. Тому й не можемо нікого прийняти.

— Моровиця... — тільки й пробурмотіла Карина.

¹ *Лінтвар* — верхній одяг, зроблений із баранячої шкіри. (Прим. пер.)

² *Верхогризка* — морова язва, чума.

Так, авжеж, у домі старости про те подеїкували. Утім, моровиця десь далеко була, терпейських лісів не сягнула. Моровиця — це єдиний час, коли навіть священний закон Рода щодо гостинності втрачає силу. Але що ж їй тепер робити?

Карина дивилася на волхвів, змучена, втомлена, у лахмітті. Адже волхвам відомо, хто вона. Так вона їм і сказала: мовляв, не признати мене не можете, а не допоможете — не прощу. Бачила, як вони презираються. «Теж мені, волхви всемогутні».

— Зі мною двоє малих дітей і поранений староста з Мокошиної П'яді. Там набіг був...

— Знаємо.

— Знаєте?

Вони немов зніковіли.

— Мокошину П'ядь би не зачепили, але там жінки самі винні. Дружинники Дири тільки подивитися хотіли. І ти винна. Кара ти. Ні Боригору від тебе не було радості, ні Родиму. Та й у своє селище ти лихо принесла.

Коли таке говорять волхви віщі, можна збожеволіти. Та Карина вже не була тією наївною дівчинкою з терпейського племені. І замість того, щоб заголосити, завити і прохати волхвів її, таку погану, геть прогнати, сама пішла в наступ. Що ж таке: вони її звинувачують, а слід ворогів радимичів, дружини Дирової, так і в'ється навколо їхнього капища? І чи це не волхви, аби відкупитися від киян-находників¹, відпровадили тих до багатого селища терпеїв?

— Зла ти, — прорік нарешті один з волхвів. — Кара.

— Карою я стану, якщо ви мене не послухаєте та не допоможете. А я вже розповім, як ви змогли Диру від себе відвадити.

Та сама вже розуміла, що перегинає палицю. Що, як уб'ють її зараз тут служителі Рода, а всі вирішать, що і її, красуню Карину, згубили Дирові люди в терпейському поселенні. І доки волхви злісно шипіли, що, мовляв, нічого ти, дівко, не доведеш, вона вже їм змову запропонувала. Скинула із зап'ясть карбовані, у квітах склицевих наруччя і, простягнувши їх волхвам, запропонувала: вона піде геть, але заплатить їм за те, щоб прихистили дітей та її дядька.

Волхви пристали на це. Сказали, що візьмуть по наруччю за кожну дитину. А Збуд...

¹ *Находники* — зайшли люди, що здійснюють набіги; грабіжники.

Карина наполягала:

— Він же очей позбувся... Груді кровоточать.

Але староста сам обіззався ззду:

— Та за себе проси. Мене ж облиш. Моя смертна година не-далеко. Чи не однаково, де вона настане...

Ох і накричала б на любого дядька Карина, аби не такий слабкий був. А волхви так і вхопилися — мовляв, така остання воля помираючого. Карина ж одне знала: вона не вона буде, якщо лю-бого Збуда покине, якщо не зробить усе, щоб урятувати його. Ось і залишилася з ним.

— Завжди впертою була, — ледве прошепотів Збуд.

Вона не відповіла. Дивилася, як волхви забирають хлопчиків. Думала про те, що на них чекає. Чи судилося їм зустрітися ще ко-лись? А якщо ні... Що ж, у капищах завжди були діти, яких навча-ли, тримали за служок, але хто виявляв себе, той і волхвом стати міг. Та все одно на очі навернулися сльози, коли вже біля самого гостроколу хлопчики озирнулися, помахавши руками.

Проти ночі підморозило. У лісі почулося вовче виття.

Збуда лихоманило, він бурмотів щось безладне. Навколо ні ду-ші, ні вогника, самий тільки ліс.

Карина ще здалека помітила це дерево — міцний кряжистий дуб, немов зрощений із кількох стовбурів. Вирішила: якщо виліз-ти вище, то там, де стовбури розгалужуються, можна влаштува-тися і з пораненим, перечекати ніч.

Самій вилізти на дерево було легко. Багато важче — підняти дядька. Від болю Збуд упав у нестяму. Коли ж опритомнів — для нього однаково морок навколо, та він чув поруч важке, втомлене дихання Карини.

— Послухай мене, дівчинко, — насилу зміг розтулити губи дядько. — Говорити цього тобі не повинен був, слово давав... та все одно тепер. Тобі в Київ треба йти, розшукати там співця Боя-на. Адже ти знаєш його, пам'ятаєш? Ось і шукай. Батечко він твій. Породив тебе, селище з нього ніколи нічого за тебе не питало. Але тепер ти сама, ти жінка, беззахисна, та ще й у тяжкі. Тож нехай до-поможе...

— Тихо, тихо лежи, — шепотіла Карина, глядячи його по во-лоссю, що злиплюся від крові. Але він намагався говорити, крізь

гарячковий дріж, крізь усе більшу слабкість, що насувалась на нього.

— Боян — отець він твій. Иди до нього. Чуєш?

Вона чула, але мовчала. Отець... Пам'яталося, Боян у селищі з'являвся зрідка. Вродливий, з темною пещеною бородою, у корзні¹ розшитому, в добротних чоботях, з гусями за плечима. І всі говорили: Боян — великий поет-співець, під покровительством самого бога Велеса, йому дар особливий дано, і в дорозі його, безоружного, жодна зла сила не торкнеться, вітри вбережуть, лихі люди обминуть. Ось і йде він по землі — вродливий, пригожий, ласкавий. Без меча, із самими лише гусями. А потім повертається до великого полянського міста Києва, що на пагорбах над сивим Дніпром стоїть, і сам князь Аскольд приймає його у своїх палатах, обдаровує щедро.

Заслаблого Збуда чи то мороки взяли, чи просто заснув. Холодно було, а він увесь горів. Карина припала до нього, намагаючись не думати про вовче завивання в лісі, про холод, що пробирав до кісток. Боян... Коли він заходив до Мокошиної П'яді, вона тоді ще зовсім дівчинкою була. Чому ж приховував? Адже відвідував, приходив, няньчив, пестував. Пісні співав так, що люди звідусіль сходилися послухати. А Карина пишалася тим, що Боян її біля себе садовить. Але те, що він її рожденик, отець...

— Я до Києва тебе не дотягну, Збуде, — втомлено мовила Карина. — У Єлань підемо, до Родима. Адже він мене своєю дружиною як-не-як перед усіма об'являв.

Ніч тяглася нескінченно довго. Карина тремтіла від страху, холоду, втоми. А іноді немов усе байдуже їй ставало, тоді провалювалася у глибоку дрімотну втому. Староста часом стогнав, і це приводило її до тями. Він починав метатися, і вона тримала його, просила потерпіти ще. Ось скоро притягне його до лю-

¹ *Корзно* — елітна мантия-накидка з найдорожчих імпортованих паволок, на відміну від порівняно більш «приземлених» мятіля, луди, волопа, гуні та ін. Корзно, як і подібні мантиї, застібалася на правому плечі, лишаючи праву руку відносно вільною, по канту часто оторочувалося золотом або хутром. У джерелах корзно згадується тільки як князівська відзнака (можливо, на знак наділеності небесною харизмою-благодаттю), хоча припускається, що й шановані співці як натхненні богами гіпотетично могли одержувати корзно як князівський дар — нагороду на знак визнання їхніх заслуг. (Прим. ред.)

дей, перев'яже, проміє рани цілющими відварами, змастить мазями...

— Ми доберемося, Збуде. Адже я вперта, ти сам казав. Ось і дотягну тебе. Не до самої Єлани, так до людей. Вони допоможуть.

Збуд ніби без пам'яті був, але раптом відповів, слабко, немов вітер прошелестів:

— Не пустять нас. Верхогризки побояться.

Дядько таки мав слухність. У першому ж селищі, куди вранці дотягла пораненого Карина, на них мало не спустили псів. Чолов'яги повиходили страшні, із дрючками. І Карина знову пленталася невідомо куди, вгрузаючи у глибокому снігу, тягла волокуші зі Збудом, а той забалакувався, марив тяжко. Авжеж, лихої години вони опинилися тут, у хащах, без вогнища, без притулку. Вона зрозуміла це, коли раз у раз почала помічати на стежці замерзлі трупи — чи то лихих лісових людей, чи то калік перехожих. Найбільше їх було біля перехресть, де за радимицьким звичаєм на стовпах при дорозі височіли домовини — маленькі дерев'яні дімки, в які складали прах спалених предків-небіжчиків. Здавалося, волоцюги тяглися до цих поховань на роздоріжжях, перед смертю благаючи померлих родичів скоріше узяти їх до себе, відвести до світлого Вирію¹, щоб не мучитися у цьому жорстокому земному світі.

Тепер Карина намагалася йти битим шляхом, який вів через ліси радимичів до річки Десни, де велися торги і де місцеві князі вбудували свій град Єлань. Селища, що траплялися уздовж того шляху, стояли принишклі, мов нежилі. Надвечір, утомившись, ослабнувши, вже погано розуміючи, що діється навколо, Карина все ж спробувала постукати в якусь хижку. І — о диво! — двері відчинили. Перед Кариною з'явилася стара баба в темній намітці², навіть посміхалася, запрошуючи увійти.

— Чого дивишся, дівце? Заходь-но.

Карина хотіла була сказати, що залишила коло плоту пораненого, проте якоюсь дивною здалася їй посмішка старої, і Карина промовчала. Мовчки увійшла в оселю, огледілася. Темно в хижі,

¹ *Вирій, Ирій* — слов'янський рай, де панує вічна весна.

² *Намітка* — скручений поверх очіпка на голові й довкола ший шмат полотної тканини у заміжніх і літніх жінок. (*Прим. ред.*)

холодно, видно, давно не топили. Тільки ледь тліє вогник скіпки, і в його світлі серед мороку побачила Карина, що стара схилилася біля когось, хто лежав на лежанці.

— Чого ж ти стала? Підійди. Бачиш, синок мій лежить. А поряд з ним хто, бачиш? Вона і є, Верхогризка. А ти лягай поруч. Може, і тебе Верхогризка приголубить, а синочка мого й облишить.

І захотіла радісно, нестямно. Але зараз же на крик перейшла, як помітила, що гостя до виходу задкує.

— Куди ж ти?!

І кинулася, наскочила, схопила за руки, почала тягнути. Худа, мов бездомна кішка, а сили де тільки взялися. Карина ледве змогла відтритити стару, вибігла, кинулася геть. Бігла, не тямлячи себе, затискаючи вуха, щоб не чути її божевільних стогонів, криків, дикого реготу із підвиваннями.

Але переляк немов додав бідолашній дівчині сили. Знову налягла на лямку, поволокла пораненого далі. Повторювала тишенько:

— Нічого, щось придумаємо.

А тут ще знову почулося жахливе і люте завивання голодних вовків. Карина, зціпивши зуби, тягла волокуші. Думалося про лихе: знала, як хижакі наздоганяють, як нападають — один під ноги кидається, валить додолу, інший одразу на горло стрибає.

Коли вже почала розрізняти позаду в сутінках силуети сіроманців, раптом угледіла попереду темний зруб напівземлянки. Кинулася до неї, штовхнула скрипучі двері й одразу відчула затхлий дух покинутого житла. Схоже, на чийсь зимівлю набрела. І саме вчасно.

Карина опустила засув на дверях. Напомацки заходилася нишпорити серед павутини за піччю-кам'яною. Так і є — світ не без добрих людей. Ідучи, зимувальник залишає в хижці сухий трут і кресало, дрова для розпалу.

Дівчина розклала вогонь. Зазвичай мовчазна, зараз від напруги Карина торохтіла, не замовкаючи. Мовляв, потерпи ще трохи, ось зігрію тебе, огляну, а там, — із поміччю богів, — одужувати почнеш. Я тебе виходжу, вилікую, у самої Морени¹ відніму.

¹ *Морена* — злий дух, смерть.

Зміст

<i>Передмова</i>	5
Пролог	7
<i>Частина I</i>	
Наворопник	25
<i>Частина II</i>	
Горяни	183
<i>Частина III</i>	
Воля богів	335
Епілог	503

Літературно-художнє видання

ВІЛАР Сімона

Чужинець

Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *Н. О. Міщенко*
Редактор *С. М. Гук*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *А. В. Таланова*

Підписано до друку 21.12.2017. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Literaturnaya». Ум. друк. арк. 22,68.
Наклад 2000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а. E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61052, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

• за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

• на сайті Клубу: www.bookclub.ua
• у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@ksd.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@ksd.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@ksd.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@ksd.ua

Вілар С.

В44 Чужинець : роман / Сімона Вілар, пер. з рос. В. Верховеня. —
Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. —
512 с.

ISBN 978-617-12-4335-4

Давня Русь, IX століття. Впевнено й жорстоко правлять варязькі князі Аскольд і Дир, але наближається епоха нових правителів. І ось уже сіє смуту серед племен на Дніпрі загадковий Торір, таємно засланий до столярного граду за велінням новгородського князя Олега, прозваного Віщим. Помічники Торіра — волхви Перуна — поливають брудом славні імена тутешніх владик, славлячи мудрість і велич князів новгородських. Суворий Торір не зупиниться ні перед чим, щоб виконати волю Олега й посадити на київський престол нового володаря. Несподівано шлях варягу заступає прекрасна й горда слов'янка Карина, яку він за іронією долі врятував від смерті... Підступи ворогів і зрадництво друзів, небезпеки і битви, боротьба за владу, лід і полум'я — хоробра слов'янська діва і холодний скандинавський воїн зійдуться в протистоянні і падуть, переможені любов'ю...

УДК 821.161.2